

LITERATUURONDERWIJS AAN FRANSTALIGE STUDENTEN

De redactie heeft aan de emeritus-hoogleraren Nederlandse literatuur aan de universiteiten van Franstalig België het verzoek gericht in enige bladzijden hun ervaringen weer te geven met het literatuuronderwijs aan Franstalige studenten. Aan dit verzoek hebben de professoren R. Henrard, M.G.J. de Jong en J. Smeyers gevolg gegeven. Hun bijdragen volgen hieronder. Prof. L. Gillet schreef zijn impressies hieromtrent reeds neer in: '«If you can't do it, teach it!» Een balans van veertig jaar literatuuronderwijs' (in: G. Janssens, Ph. Hiligsmann, S. Theissen (red.), *Leermiddelen voor het Nederlands als vreemde taal. Handelingen van het internationale colloquium aan de Universiteit de Liège op 22 en 23 maart 1995*, L³, Liège, 1995, pp. 173-183).

LITERATUURONDERWIJS AAN DE U.C.L. (1966-1986)

Prof. dr. em. R. Henrard

Ik had het voorrecht dertien jaar lang aan een Haspengouws atheneum te zijn verbonden. Ik vond daar een zachtmoedig prefect, die elk verantwoordelijkheidsbesef miste en daarom niet het minste toezicht hield op ons onderwijs, voorts een bevoegd en gewetensvol lerarenkorps en rustige leerlingen, meestal afkomstig uit de boeren- en arbeidersstand. Het is volgens mij een niet door de feiten geschraagde en eerder ideologisch bepaalde stelling, dat de sociale afkomst een niet te onderschatten invloed uitoefent op de wetenschappelijke toekomst van de leerlingen. Onder mijn eenvoudige oud-leerlingen zijn er drie die het tot universiteitsprofessor gebracht hebben en een niet gering aantal die bedrijvig zijn in de hogere administratie en het bedrijfsleven. In de hogere klassen lag het peil van de leerlingen vrij hoog, dankzij een strenge selectie in het vierde jaar; de deliberaties waren immers geen loutere formaliteit, en wat de hoofdvakken betreft, beschikte elke leraar feitelijk over een algemeen erkend vetorecht. Men zou tegenwoordig van elitisme gewagen, doch persoonlijk zie ik geen tegenstrijdigheid tussen elitisme en een gezond begrip van de democratie.

Ik had het zo-even over een voorrecht. Het secundair onderwijs, vooral de lagere cyclus hiervan, is immers, net zoals trouwens het basisonderwijs, de leerschool bij uitstek van de didactiek. Hoe jonger de kinderen zijn, des te concreter dient het onderwijs te zijn; met abstracties goochelen heeft geen zin. De leerstof moet zoveel mogelijk vereenvoudigd worden, waarbij hoofd- van bijzaak streng onderscheiden moet worden. De leraar moet afzien van zijn intellectuele bagage en rekening houden met de leeftijd van zijn leerlingen, hun

reeds opgedane kennis, hun min of meer beperkt verstandvermogen en daarom voorbeelden uit de leefwereld van zijn leerlingen aanhalen, vergelijkingen maken en hun aandacht af en toe afleiden door leuke anekdotes. Zo had ik soms de indruk, dat ik ernstige dingen vertelde, maar onder het mom van een clown.

Een ander toenmalig voordeel was, dat literatuur op het programma stond en de leerlingen het aannemelijk vonden dat in de laatste twee jaren van de humaniora naast oefeningen in taalbeheersing literatuurgeschiedenis en tekstverklaring aan bod kwamen. Mijn literatuuronderwijs bestond uit lessen ex cathedra, waarbij slechts de hoofdstromingen behandeld werden enerzijds, anderzijds uit de analyse van uittreksels uit de voornaamste vertegenwoordigers van elke stroming; het spreekt vanzelf, dat 17de-eeuwse teksten bij gebrek aan gemoderniseerde versies, niet in aanmerking kwamen. Dit literatuuronderwijs in een vreemde taal was alleen mogelijk, doordat de leerlingen een ruime woordenschat beheersten en hun gevoeligheid voor het literaire reeds aangewakkerd was door mijn geestdriftige collega Frans en voorts verscherpt werd door de cursorische lectuur van een of andere novelle of roman uit de eigentijdse literatuur. De *Camera Obscura* en *Ernest Staes* uit mijn eigen schooljaren die nog vaak op de literatuurlijst voorkwamen heb ik altijd geweerd, omdat zij niet meer aan de tijdgeest beantwoordden, en leerlingen voornamelijk belang stellen in literaire teksten waarvan zij de problematiek kunnen beleven; tevens beseffen zij dat auteurs als W. Fr. Hermans, A. van Schendel, S. Vestdijk en H. Claus niet onderdoen voor schrijfgenoeten uit Frankrijk.

Dat het secundair onderwijs een leerschool is van didactiek werd mij later bevestigd door mijn collega Pauwels. Ook hij had een paar jaar les gegeven aan een Waals atheneum alvorens aan de Leuvense universiteit te worden benoemd. Hij vertelde mij dat hij nooit een pas afgestudeerde als assistent nam. Zijn potentiële kandidaten stelde hij eerst op de proef in het secundair onderwijs; hij nam ze pas in dienst, als zij blijk gegeven hadden van didactische bekwaamheid en zij, ondanks hun schoolactiviteit, belang bleven stellen in het wetenschappelijk onderzoek en ernstig aan een doctoraat dachten. Zij begonnen dus hun assistentschap rond hun dertigste jaar, zomet later. Dit is nu onmogelijk geworden, althans aan de UCL. Een paar jaar geleden had mijn opvolgster een briljant studente, die haar diploma met de grootste onderscheiding behaalde en wier verhandeling met een prijs bekroond werd; zij was al over de dertig, daar zij voordien economie en wijsbegeerte gestudeerd had en in het bezit was van een diploma in beide vakken. Daar zij literair begaafd was en een doctoraat haar op haar leeftijd niet afschrikte, stelde mijn opvolgster haar als assistente voor; haar voorstel werd verworpen: boven de leeftijdsgrens! Ik vind het jammer dat een reglement naar de letter wordt toegepast, zonder de minste rekening te houden met de betrokken persoon en haar verdiensten.

In 1958 verliet ik niet zonder weemoed mijn lief atheneum, waar ik gelukkige jaren had doorgebracht, om als assistent aan de universiteit te Luik op te treden; ik was toen 37 jaar oud! Mijn eerste 'baas', Prof. Fr. Closset, die naam had gemaakt met zijn *Door Nederland* en jarenlang zonder assistent was gebleven, koesterde de illusie het gemiddelde peil van de 1ste kandidatuur te verhogen door verplichte taal oefeningen in groepjes van hoogstens tien studenten in te voeren, waarvoor ik verantwoordelijk zou worden. Twee volle namiddagen per week kwam ik tien keer dezelfde fouten tegen en herhaalde ik dezelfde ophelderingen.

Aarvankelijk was elke groep voltalig, waarschijnlijk uit nieuwsgierigheid; geleidelijk daalde het aantal aanwezigen, zodat mijn 'baas' er in het tweede semester in berustte het aantal groepjes van tien te halveren: de besten waren gebleven, terwijl diegenen die taalkundige ondersteuning nodig hadden wegbleven, met gevolg dat het percentage gezakten bij de eerste zittijd even hoog lag als vroeger en mettertijd nog hoger werd.

Die les ben ik niet vergeten: onbekwame eerstejaarsstudenten met bijkomende taal oefeningen bijstaan is tijd- en geldverspilling. Toen ik in 1966 naar Leuven geroepen werd, was ik vastberaden mij in de 1ste kandidatuur aan het officieel uurrooster te houden en pas vanaf de 2de kandidatuur literaire assistentie te verlenen aan die kleinere groep studenten die de selectie van het eerste jaar overleefd hadden en in beginsel kans maakten hun eindexamen te behalen. Ik stelde zonder verrassing vast, dat met de jaren de 1ste kandidatuur ondanks de door mijn collega's georganiseerde facultatieve oefeningen en de invoering van het modieuze college taalbeheersing voor een steeds groter aantal studenten hoe langer hoe rampzaliger werd.

Ik beschouwde de universiteit als het verlengde van het secundair onderwijs en beriep mij qua literatuur op mijn vroegere ervaring. Ik bleef vaak de clown acteren, steeds op zoek naar opvallende voorbeelden en analogieën, naar sappige anekdotes en grapjes, opdat de leerstof niet als levenloze abstractie zou voorkomen, maar wel als existentieel gegeven. Van meet af aan liet ik de cursus *literatuurgeschiedenis* omdopen in *ideeën- en literatuurgeschiedenis*, ervan uitgaande dat literatuur geen autonome kunst is, waarvan de ontwikkeling aan interne factoren te wijten is en zij, integendeel, met al het menselijke correleert. Ik las onlangs een interessant artikel van een Japans etnoloog, waarin deze een frappante correlatie blootlegt tussen de lichamelijke bewegingen bij het leger en in de dans en wel in verschillende tijdperken. In een preek n.a.v. een huwelijk legde de priester een verband tussen de consumptiemaatschappij en het huidige 'consumeren' van echtgenoten. Evenzo zou de literatuur moeten correleren met de kledij, de sociale normen, de wetenschappen en de andere kunsten en de levenswijze in het algemeen; het is vanzelfsprekend onmogelijk alle facetten van het menselijk handelen te onderzoeken; zo was mij tot dusver de relatie tussen de militaire tactiek, de houding van de strijder en die van de danser totaal onbekend. Daarom werd door mij de literatuur alleen in verband gebracht met de humane wetenschappen, nl. filosofie, economie, sociologie en politieke wetenschap.

Kennis van het verleden acht ik van het grootste belang, althans in de geesteswetenschappen, en wel om verschillende redenen. Net zoals onze fysiologische en psychische gesteldheid grotendeels bepaald worden door de erfelijkheid, schiet onze huidige cultuur wortel in het verre verleden. Zonder inzicht in de geschiedenis loopt men gevaar het nu te verabsoluteren, wat aanleiding geeft tot onverdraagzaamheid, laetdunkende zelfverheffing en dictatoriaal optreden. Ik geef graag toe dat de geneeskunde en de natuurwetenschappen weinig gebaat zijn bij de geschiedenis van het vak; een arts die om zijn patiënten te verzorgen terug zou grijpen op Paracelsus of Harvey zou snel zijn spreekkamer moeten sluiten; van een dokter verwacht men, integendeel, dat hij op de hoogte blijft van de nieuwste medicijnen en de nieuwste klinische technologie; daarom krijgen vaak jongere specialisten en chirurgen de voorkeur boven oudere. Heel anders is het gesteld met de

geesteswetenschappen. Sinds de oudheid is de mens aan dezelfde affecten onderworpen, wordt hij met dezelfde problemen geconfronteerd, bezint hij zich over de zin van lijden en dood, over de verantwoording van het kwaad en tenslotte over het eeuwige geheim van het absolute; men kan zich geen roman of toneelstuk voorstellen waarin de liefde uit zou blijven. Dit brengt mee, dat het verleden ons heel wat bruikbaar te vertellen heeft, en de lectuur van Plato, Shakespeare, Goethe, Voltaire en Multatuli, om een paar namen te noemen, verrijkt onze kennis van mens en wereld evenveel als de lectuur van Lacan, A. Huxley, G. Grass, A. Malraux en H. Mulisch. Wat is inzake literatuur de intertekstualiteit zomet de integratie van de oudere literatuur in de huidige? De geschiedenis leert ons voorts, dat zij een steeds terugkerende afwisseling van ambethische denkwijzen vertoont, als realisme en romantiek, materialisme en idealisme, progressiviteit en traditionalisme, hetgeen ons ertoe aanzet onze waarheden als voorlopige hypothesen te beschouwen, onze waarden te relativiseren, bescheiden te blijven en ons voor het nieuwe open te houden.

Mijn literatuuronderwijs aan de universiteit verschilde enigszins van dat aan het atheneum door de omvang van leerstof en leestlijst alsook door de aard van de illustraties: naast losse gedichten volledige romans en toneelstukken in plaats van uittreksels. Die teksten moesten vooraf door de studenten worden gelezen, opdat zij met kennis van zaken aan de daarop volgende grondige, zowel inhoudelijk als formeel, analyse van het gelezene zouden kunnen deelnemen, die plaats vond onder leiding van een der knapste studenten uit het tweede licentiaat, die zelf bij zijn voorbereiding op mijn medewerking kon rekenen. Literatuur- en ideeëngeschiedenis, die met tekstverklaring een samenhangend geheel vormden, strekten zich over de eerste drie jaren uit: 1ste kandidatuur, vanaf de middeleeuwen tot en met de XVIIIde eeuw; 2de kandidatuur, de XIXde en XXste eeuw tot W.O.II; 1ste licentiaat, het naoorlogse tijdperk. De laatste jaren liet ik in het 1ste licentiaat mijn plaats over aan mijn werkleidster, die beter op de hoogte was van de meest recente literaire productie dan ik.

Als debutant aan de universiteit stond ik vaak over mijn nota's voorovergebogen. Geleidelijk kon ik er mij van verwijderen, tot ik mijn stof zodanig beheerste, dat ik ze kon missen en mijn colleges de vorm aannamen van voordrachten, wat mij meer bewegingsvrijheid gaf, mij in nauwer contact met mijn publiek bracht en mij toeliet zijn reacties waar te nemen en er rekening mee te houden. Ik verzocht dringend de studenten aandachtig te luisteren en hun handen zoveel mogelijk op de bank te laten rusten, aangezien het vrij moeilijk is zich op het voorgedragene te concentreren en tegelijk neer te pennen. Wel werd hun gevraagd dezelfde avond een bondige samenvatting van het beluisterd verhaal te maken, die door een assistent verbeterd en becijferd werd; aan het begin van elk college werden zowat tien kopijen afgenomen. Het cijfer kwam niet in aanmerking op het examen, maar diende uitsluitend om de student over zijn niveau toe te lichten. Die controle-oefening gold uitsluitend voor de kandidatuur, maar verviel in het licentiaat.

Terwijl in de kandidatuur de drie voornaamste literaire genres ter sprake kwamen, kwam in het eerste licentiaat het essay aan bod met XXste-eeuwse teksten van de o.a. C. van Bruggen, M. ter Braak, J. Greshoff, J. Huizinga, S. Vestdijk en A. Burnier.

In het tweede licentiaat werd een college aan een assistent toevertrouwd. Mijn ervaren Leuvense collega J. Acerts vertelde mij eens, dat hij trouw bleef aan zijn biografisch-psychologische methode en te oud en te sceptisch om zich in te laten met het nieuwe en het nieuwste in de literatuurwetenschap, doch zijn assistenten koos op grond van hun bereidheid om in hun dissertatie een van de jongste benaderingswijzen van de literatuur grondig te bestuderen en te evalueren. Zijn woorden vonden geen dovemans oor. Ik kon mij gelukkig verheugen over de medewerking van bekwaame assistenten en aspiranten van het Wetenschappelijk Fonds, die elk een verschillende studierichting gekozen hadden; ik spoorde ze ertoe aan hun dissertatie te besteden aan een auteur wiens werk zich bijzonder leent tot een van die nieuwe methodologische aanpakken. Zo onderzocht S. Vanderlinden de Hollandse romans van A. van Schendel vanuit het sociologisch standpunt, beriep zich A. Van Emelen op de psychokritiek om de romanproductie van J. Wolkers te interpreteren, toetste M. Geerincx de bruikbaarheid van computer en frequentielijsten aan drie romans van H. Haasse, bediende zich A. Lucy van Lacan om de duistere poëzie van L. Vroman toe te lichten, onderzocht B. Yans de verhouding tussen literatuur en filosofie aan de hand van W.Fr. Hermans' oeuvre, paste L. Nachtergaele de thematische kritiek toe op de novellen van S. Vestdijk, en verwerkte Chr. Van de Putte de aanwinsten van literatuurwetenschap in haar studie over het magisch-realisme. Daar nu algemeen aangenomen wordt dat een idee onwezenlijk blijft, zolang ze niet verwoord wordt, vond ik de leiding van een werkcollega het meest geschikte middel om de doctorandus in de gelegenheid te stellen duidelijk inzicht te krijgen in zijn onderwerp, te meer daar vragen en bezwaren van zijn toehoorders hem attent maakten op leentjes of fouten in zijn analyse. Tegelijk ontdekten de studenten een onbekend werkteerrein en werden hun nieuwe perspectieven geopend.

Het tweede college nam ik voor eigen rekening. Al was het misschien een vergissing, ik heb altijd een scherp onderscheid gemaakt tussen mijn eigen onderzoek en mijn didactische taak. Ik wilde volstrekt niet doorgaan voor een maniak van Spinoza, Nietzsche of Ter Braak; alleen in mijn afscheidsrede behandelde ik de invloed van Nietzsche op de Noord-Nederlandse literatuur. Als humanistisch didacticus achtte ik het als mijn plicht de kritische zin van de studenten te oefenen, ze voor slogans en ongeldige veralgemeningen te waarschuwen, ze op de verscheidenheid van standpunten te attenderen en hun het ruimste spectrum van literaire en levensbeschouwelijke ideologieën onder het oog te brengen. Daarom veranderde ieder jaar het thema; aan de hand van een recente studie, een periode uit de literatuurgeschiedenis, een literaire school of groep, receptieësthetica of een cultuurfilosofisch onderwerp. Ik voeg eraan toe dat in beide licentiaten de studenten een actieve rol speelden.

Ook bij de keuze van een onderwerp voor de verhandeling had de belangstelling van de student de prioriteit. Meestal stelde hij zelf een onderwerp voor, dat eventueel beperkt moest worden; soms had hij slechts een voorkeur voor een thema of een literaire stroming en verwachtte hij dat mijn assistenten of ik hem een aantal suggesties zouden doen.

Ten slotte dient vermeld te worden, dat in het eerste semester, de eerstejaarsstudenten ingewijd werden in het wezen van de (literaire) kunst en de wezenskenmerken van de literaire genres.

Als ik op mijn carrière terugblik, heb ik echt geen reden tot klagen. Overal waar ik geweest ben, heb ik in een uiterst gunstige context mijn vroegtijdig ontwaakte roeping kunnen volgen. Zowel aan het atheneum als aan de universiteit heb ik een ruime vrijheid genoten, zodat ik mijn onderwijs naar mijn inzicht kon concipiëren, zonder geremd te worden door strenge voorschriften of vreemde tussenkomsten. Ouders noch leerlingen of studenten hadden medezeggenschap; aan de universiteit kwam er de laatste jaren verandering, toen onder druk van de studenten de overheid tot de evaluatie van haar academisch personeel door de studenten besloot; tot dan toe gaven zij uiting aan hun wrevel over de hoogmoedige houding of de didactische onbekwaamheid van sommige professoren in revues en satirische blaadjes. Ik had goede contacten met mijn studenten, hoewel ik er mij van bewust was, dat enkelen mij een kwaad hart toedroegen. Ik mocht twintig jaar lang op de op prijs gestelde medewerking van twee bekwame, gewetensvolle en toegewijde assistenten rekenen. Toen ik op 65-jarige leeftijd een van de eerste slachtoffers van een nieuwe wet werd, en afscheid moest nemen van de universiteit, kon ik er mij over verheugen, dat mijn plaats ingenomen werd door S. Vanderlinden, die mij 20 jaar lang successievelijk als assistente en werkleidster ter zijde stond en het wel en wee van mijn seminarie meebeleeftde, en intussen een paar jaar in Parijs aan de Sorbonne Prof. Brachin verving.

Nooit zal ik het grootse feest - een unicum in ons departement - vergeten, dat de studenten uit de vier jaren bij mijn afscheid organiseerden. Geen enkele collega was uitgenodigd, wel al mijn medewerkers en hun echtgenoten; een echt familiefeest ter ere van de 'vader'. Het begon met een feestelijk diner, waarbij tussen twee gerechten een humoristische, poëtische of academische speech afgestoken werd door een vertegenwoordiger van elk jaar. Daarop volgde een revue met een reeks sketches, die mijn stokpaarden en hebbelikheden beklemtoonde, en afwisselden met muziek, op mij betrekking hebbende liederen en dans. Het was ver na middernacht, toen de voor de gelegenheid tot stand gekomen 'Henrard-girls' hun laatste dans uitvoerden. Naderhand werd mij nog ter herinnering een fotoalbum geschonken.

Is dit feest een teken, dat de verdiensten van de e-meritus door zijn studenten, zijn beste beoordelaars, erkend waren? Ik durf het te hopen!